

XUSUSIY TASHUVCHILAR FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHI YO‘NALISHLARI

Murodov Abduraxim Soyibovich
Toshkent davlat transport universiteti,
“Transport logistikasi” kafedrası

Kalit sozlar: xususiy tashuvchi, logistika texnologiyalari, transport xizmatlari bozori, xizmat sifati, tashuvchilarni tanlash.

Kirish (Introduction)

O‘zbekiston Respublikasida transport-logistika tizimining rivojlanishi iqtisodiy o‘shish va xalqaro savdo aloqalarini mustahkamlashda muhim omil hisoblanadi. So‘nggi yillarda avtomobil transporti xizmatlari bozorida xususiy tashuvchilarning faolligi sezilarli darajada oshdi, bu esa yuk tashish xizmatlariga bo‘lgan talabning ortishi bilan bog‘liq. Jahon banki tomonidan chop etilgan “Avtomobil transporti xizmatlarini isloh qilish” qo‘llanmasida transport xizmatlari iqtisodiyotning muhim sektori sifatida e‘tirof etilgan bo‘lib, uning doimiy isloh qilinishi zarurligi ta’kidlangan. Ushbu maqola O‘zbekistonning transport-logistika salohiyatini oshirishda xususiy tashuvchilarning rolini, ularning xizmat sifatini yaxshilash yo‘llarini va logistika texnologiyalarining ta’sirini o‘rganishga bag‘ishlanadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – transport xizmatlari bozorida samaradorlikni oshirish uchun xususiy tashuvchilarni tanlashning optimal mezonlarini aniqlashdir.

Materiallar va metodlar (Materials and Methods)

Tadqiqot O‘zbekiston Respublikasining transport-logistika bozoridagi joriy holatni tahlil qilishga asoslanadi. Ma’lumotlar quyidagi manbalardan olingan:

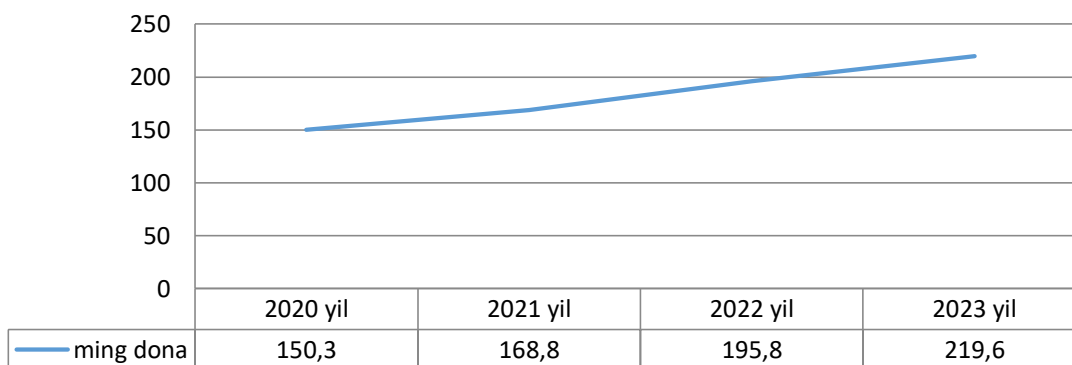
1. **Statistik ma’lumotlar:** O‘zbekiston Respublikasi hududlari kesimida jismoniy shaxslarga tegishli yuk avtotransportlari soni va avtomobil transporti xizmatlari hajmining o‘shish sur’atlari (1-rasm va 2-rasm).
2. **Ilmiy adabiyotlar:** Jahon bankining “Avtomobil transporti xizmatlarini isloh qilish” qo‘llanmasi va boshqa xalqaro nashrlar.
3. **Amaliy ma’lumotlar:** Xususiy tashuvchilarning faoliyati, logistika texnologiyalari (GPS navigatsiya, TMS, IoT qurilmalari) va ularning transport xizmatlariga ta’siri bo‘yicha soha mutaxassislarining tajribasi.

Tadqiqotda sifat va miqdoriy usullar qo‘llanildi. Xususiy tashuvchilarni tanlash mezonlarini aniqlash uchun tahliliy yondashuv va reyting ko‘rsatkichlari kartasi ishlatildi. Tadqiqotda xususiy tashuvchilarning faoliyatini baholash uchun oltita asosiy mezon guruhlari (ish tajribasi, avtomobil parki, haydovchilar, nazorat va aloqa, yoqilg‘i ishlatish, qo‘shimcha mezonlar) tahlil qilindi.

Natijalar (Results)

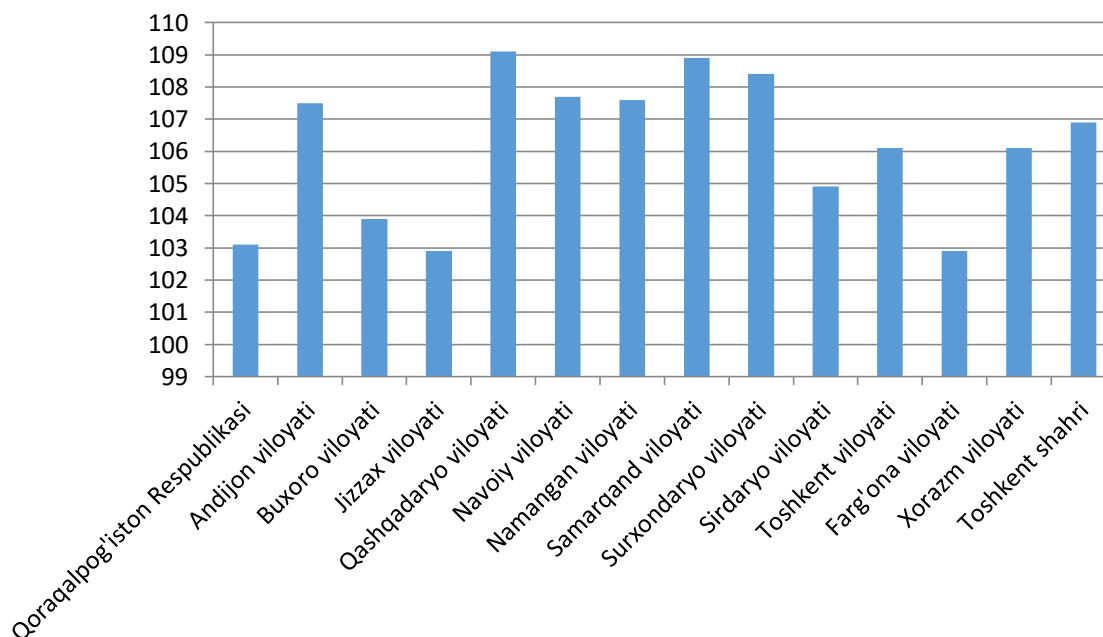
Tadqiqot natijalariga ko'ra, O'zbekistonda xususi tashuvchilar transport-logistika bozorida muhim o'rin egallaydi. Quyidagi asosiy ma'lumotlar aniqlandi:

Yuk avtotransportlari sonining o'sishi: Respublika hududlari kesimida jismoniy shaxslarga tegishli yuk avtotransportlari soni sezilarli darajada oshdi (1-rasm). Bu transport xizmatlariga talabning ortganini ko'rsatadi.

1-rasm. O'zbekiston respublikasida jismoniy shaxslarga tegishli yuk avtotransportlar soni

Xizmatlar hajmining o'sishi: Avtomobil transporti xizmatlari hajmining o'sish sur'atlari hududlar bo'yicha turlicha bo'lib, ba'zi hududlarda yuqori faollik kuzatildi (2-rasm).

2-rasm. Hududlar kesimida avtomobil transporti xizmatlari hajmining o'sish sur'ati

Logistika texnologiyalarining ta'siri: GPS navigatsiya, TMS va IoT kabi texnologiyalar xususiy tashuvchilarning samaradorligini oshirdi. Masalan, marshrutlarni optimallashtirish yoqilg'i xarajatlarini 10-15% ga kamaytirdi, yuklarni real vaqtda kuzatish esa mijozlar ishonchini oshirdi.

Tashuvchilarni tanlash mezonlari: Xususiy tashuvchilarni baholashda oltita asosiy mezon guruhlari (ish tajribasi, avtomobil parki, haydovchilar, nazorat va aloqa, yoqilg'i ishlatish, qo'shimcha mezonlar) muhim ahamiyatga ega.

Ish tajribasi. Ushbu guruh uchun mezon bo'lib xususiy tashuvchining o'tmishda shu kabi loyihalar bilan ishlash tajribasi bor-yo'qligini aniqlashga qaratilgan.

Avtomobil parki va transport vositalari. Transport xizmatlarini yetkazib beruvchilarni tanlashga xos bo'lgan mezonlar soni bo'yicha eng to'yingan kategoriya hisoblanadi. Ularning barchasi nomzod korxonaning texnik jihozlanishi va buyurtmani bajarish uchun jismoniy imkoniyatlarini aniqlashga qaratilgan. Ushbu kichik guruh uchun mezonlar yetkazib beruvchining parkini muzokaralarga taklif qilishdan oldin ham eng real tasvirni berish uchun mo'ljallangan.

Haydovchilar. Iqtisodiy xavfsizlik uchun barcha nomzodlarni tekshirish bosqichida kompaniya xodimlarining umumiy kadrlar va ijtimoiy siyosati, shuningdek, inson huquqlariga rioya etilishi baholangandan so'ng, haydovchilarning kasbiy mahoratini o'rganish va ma'lum mantiqiy omillar va kompetensiyalar mavjudligini aniqlash.

Nazorat va aloqa. Transport xizmatlari sohasida mijoz va yetkazib beruvchi o'rtasidagi munosabatlarning o'ziga xos xususiyati deyarli har kuni o'zaro ta'sir qilishdir, shuning uchun nomzod tomonidan qo'llaniladigan xizmatlarni zamonaviylik va o'rnatilgan biznes jarayonlariga muvofiqligi uchun baholash muhimdir.

Yoqilg'ini ishlatish. Yoqilg'i transport xarajatlarining muhim tarkibiy qismidir, shuning uchun yoqilg'ini tanlash, sotib olish va ishlatishga barcha mas'uliyat bilan yondashishiga ishonch hosil qilishi muhimdir.

Qo'shimcha mezonlar. Ko'pincha, bu guruh etkazib beruvchi bilan o'zaro aloqa qilish qulayligi bilan bog'liq mezonlardan iborat.

Ushbu mezonlar asosida tuzilgan reyting ko'rsatkichlari kartasi tashuvchilarni tanlashda samarali vosita sifatida foydalanilmoqda.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, xususiy tashuvchilarning xizmat sifatini oshirish nafaqat iqtisodiy samaradorlikni, balki ekologik barqarorlikni ham ta'minlaydi. Masalan, "bo'sh" reyslarni kamaytirish CO2 chiqindilarini 5-7% ga qisqartirdi.

Muhokama (Discussion)

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, xususiy tashuvchilar transport-logistika salohiyatini oshirishda muhim rol o'ynaydi, ammo bir qator muammolar mavjud:

1. **Xavf-xatarlar:** Uzoq muddatli shartnomalarsiz ishlash firibgarlik xavfini oshiradi. Masalan, e'lonlar taxtalarida firibgarlar bilan uchrashish ehtimoli yuk egalari va tashuvchilar uchun moliyaviy yo'qotishlarga olib keladi.

2. **Texnologik to'siqlar:** Logistika texnologiyalarini joriy etish dastlabki sarmoya va o'qitishni talab qiladi, bu kichik tashuvchilar uchun qiyinchilik tug'diradi.

3. **Raqobatbardoshlik:** Bozor raqobati xususiy tashuvchilarni doimiy ravishda xizmat sifatini oshirishga undaydi, ammo bu jarayon qimmatbaho jihozlar va malakali kadrlar talab qiladi.

Jahon banki va boshqa xalqaro tashkilotlarning tavsiyalariga ko'ra, transport xizmatlari bozorini rivojlantirish uchun davlat va xususiy sektor o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish zarur. Masalan, davlat tomonidan transport xizmatlari bozoriga kirishni soddalashtirish va qonuniy himoya choralari kuchaytirish xususiy tashuvchilar faoliyatini yanada samarali qiladi.

Xulosa (Conclusion)

O'zbekiston Respublikasida transport-logistika salohiyatini oshirish xususiy tashuvchilarning xizmat sifatini yaxshilashga bog'liq. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, logistika texnologiyalari (GPS, TMS, IoT) va tashuvchilarni tanlashning optimal mezonlari (ish tajribasi, avtomobil parki, haydovchilar va boshqalar) bozor samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash va xususiy tashuvchilarning texnologik imkoniyatlarini kengaytirish orqali transport xizmatlari bozori yanada raqobatbardosh va barqaror bo'ladi. Kelgusida ushbu sohada kichik biznesni qo'llab-quvvatlash va raqamli platformalarni rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha tadqiqotlar o'tkazish tavsiya etiladi.

Adabiyotlar (References)

1. Jahon banki. (2020). Avtomobil transporti xizmatlarini isloh qilish (Road Freight Transport Services Reform).
2. O'zbekiston Respublikasi Transport vazirligi. (2023). Transport-logistika bozorining statistik ma'lumotlari.
3. Saparbaevna, A. Z., Dilfuza, U., Raxmatullayevich, R. R., & Soyibovich, M. A. (2021). Digital Logistics as a Factor of Increasing the Volume and Quality of Transport Services. *Revista Geintec-Gestao Inovacao E Tecnologias*, 11(4), 2088-2096.
4. Trans.eu. (2023). Digital Platforms for Freight Transport: Opportunities for Small Carriers.